Naturforbruk og turistforeninger

Av KJETIL BEVANGER

Begrepet «friluftsliv» omfatter, ifølge myndighetenes definisjon, et stort mangfold aktiviteter. Uten å gå nærmere inn på de mange spesialgrener som har sett dagens lys de senere årene, kan vi slå fast at våre turistforeninger er blant de eldste institusjoner som har vært med å organisere, kanalisere og selvsagt inspirere, til friluftsaktiviteter. Det bør imidlertid innskytes at disse er grunnlagt på en mer — la oss kalle det «primitiv» tolkning av begrepet, som vel kan uttrykkes gjennom Fridtjof Nansens ord: «Friluftsliv er nå engang det enkle liv i naturen, i skog og mark og fjell, på de store viddene — Et liv i naturen på naturens egne premisser».

Store deler av den norske befolkning driver en eller annen form for friluftsaktivitet. Miljøverndepartementets avdeling for naturvern og friluftsliv, er det forvaltningsorgan myndighetene har satt til å møte denne «friluftseksplosjonen». Vi er med andre ord blitt så mange forbrukere av naturen at det er påkrevet med en offentlig friluftspolitikk. I dette ligger en erkjennelse av at våre aktiviteter *er* en belastning som må avgrenses for å unngå alvorlige skader. En aktuell problemstilling er selvsagt også hvorvidt den organiserte ferdsel som turistforeningene er eksponenter for, kan kalles et onde. Kanskje fortjener turistforeningene til og med betegnelsen «naturhallik»? — et begrep som i det siste er lansert om bl.a. den eller dem som fremmer naturforbruk med kassasuksess som målsetting.

Det er et faktum at turistforeningene (Den Norske Turistforening i særdeleshet) helt og holdent er toneangivende i de saker som omfatter friluftsliv i fjellet. Blant våre fritidsorganisasjoner må imidlertid DNT sies å være en «beskjeden» institusjon, som bl.a. bevisst har forsøkt å motarbeide kommersialisering av fritidstilbudene. DNT

Rosenrot, Fokstua (Jon Arne Sæter/BF)

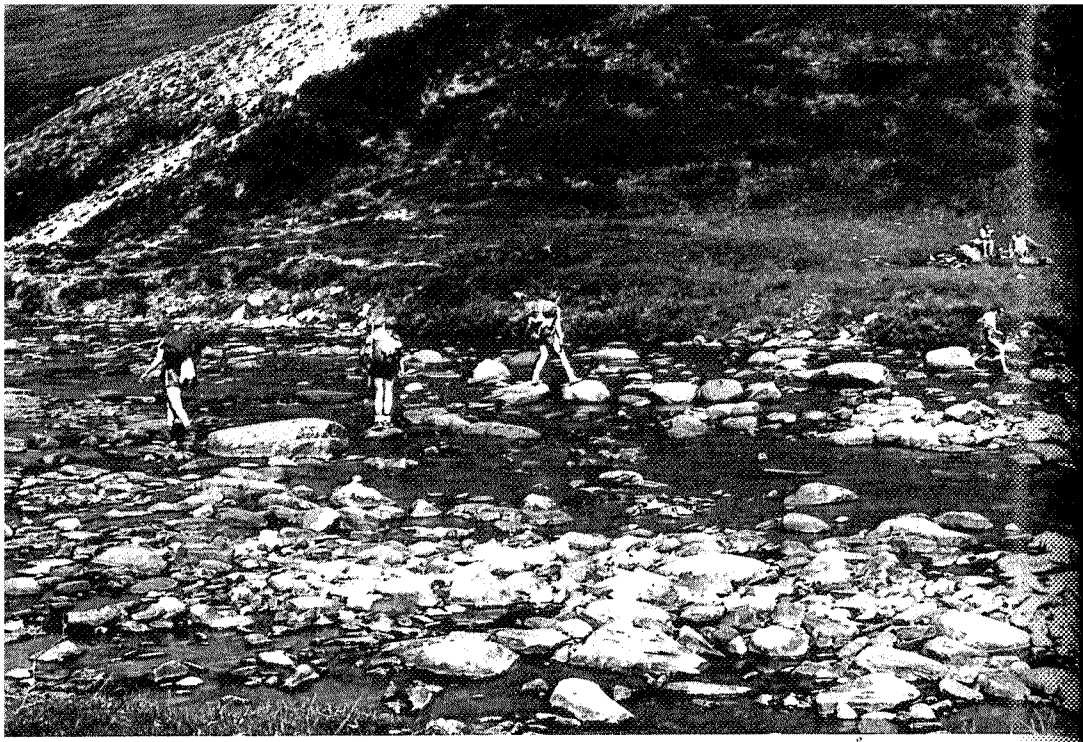

Minilla var lett å forsere sommeren 1980 (Finn Ouren)

har sogar vært med å frede enkelte områder mot sin egen virksomhet. Dette til tross, gjennom sin stadig økende medlemsmasse og aktivitet (i perioden 1969-77 steg antall overnattinger fra ca. 70 000 til ca. 100 000) kan DNT, på sikt, bli en belastning for norsk natur. Vender vi f.eks. blikket mot Sør-Europa og Alpene kan vi på nært hold studere virkningene av store menneskemasser i fjellet.

Men, vi behøver ikke dra så langt. Nylig ble det lagt fram to arbeider som belyser naturslitasjen gjennom fotturismen. Harald Taagvold tok i 1980 hovedfagseksamen i botanikk ved Universitetet i Trondheim, og hans vitenskapelige arbeid bar tittelen «Virkninger av tråkk på vegetasjon og jordsmonn i sentrale fjellstrøk i Sør-Norge». Børge Dahles hovedfagsarbeid ved Norges Idrettshøgskole konsentrerer seg om «Planlegging av ferdsel i natur». Disse arbeidene er meget interessante og på mange måter banebrytende sett med norske øyne. De representerer den første seriøse dokumentasjon og vitenskapelige bearbeidelse av naturslitasje gjennom friluftsliv her i landet. Våre naboland, søreuropeerne og amerikanerne, har naturlig nok satt søkelyset mot dette forlengst, så noe utenlandsk litteratur er derfor tilgjengelig.

Trygt over Rensbekkseter bro (Finn Ouren)

På mange måter er imidlertid naturforholdene vi finner i Norge forskjellige fra det meste — De tildels arktisk pregede økosystemene i fjellet, er sårbare — ikke minst fordi produksjonssesongen (vekstsesongen) er så kort. Snøen ligger tross alt 6-8 måneder av året og tilbyr i biologisk sammenheng bare en livløs isørken.

Slik samfunnet har utviklet seg er jo vinteren blitt en meget aktiv friluftsperiode for oss, med lange vinter- og påskeferier. Det kan derfor passe å starte i denne årstiden. Helt konkret skjer da oppmerking av skiløypene mellom turisthyttene og proviantfrembringelse til disse via snøscooter/fly. Sammenlignet med tilsvarende aktiviteter knyttet til de utallige private fritidsboliger, er dette å betrakte som dråpen i havet. I enkelte snøfattige vintre og når påsken faller sent, kan imidlertid snøscootertrafikken (som tross alt er meget begrenset) forårsake skader på vegetasjonen. Dette kan studeres ved selvsyn f.eks. i myrområdene rundt Jøldalshytta.

Imidlertid synes det klart at dyrelivet er langt mer sårbart enn plantedekket vinters tid. Selv om det meste av skitrafikken konsentreres til turistforeningenes kvistløyper, er den tross alt mer spredt enn om sommeren. Hjortevilt er utvilsomt den dyregruppen som

rammes i størst utstrekning. I de fleste tilfeller skremmer vi dyra uten selv å vite det, m.a.o. en «usynlig slitasje». Påsken faller dessuten ofte på en tid da enkelte av våre rovfugler (f.eks. jaktfalk) er i ferd med å etablere reirplass. Dette er en sårbar periode da forstyrrelser kan få skjebnesvangre følger. Vi har eksempler på at turiststier er blitt plassert slik at klippehekkende rovfugler har skydd sine tradisjonelle reirplasser.

På bar mark skjer ferdselen mellom turisthyttene vesentlig etter 1. juli. Fuglelivet er derved i stor grad skånet for alvorlige forstyrrelser i hekketida. At hjortevilt og enkelte andre arter forstyrres, er imidlertid et faktum. Omfanget av forstyrrelsene vet vi egentlig ikke så mye om. Personlig vil jeg sterkt betvile at de i dag er av såkalt «alvorlig karakter».

Skadene på vegetasjonen er gjennom Taagvolds arbeid å betrakte som godt kartlagt og jeg tillater meg å sitere en del av hans konklusjon: «De tetteste vegetasjonstypene som medfører en hindring av framkommeligheten har en sterk kanaliserende effekt på ferdselen, og det er meget sjelden å få noen ferdsel utenom stien. Der stien går på tvers av terrenghellinga kanaliseres ferdselen lettest og slitasjeskadene på vegetasjonen er minst. Stier på langs av terrenghellinga viser en sterk tendens til økning av det tråkkpåvirkete området og spesielt ferdselen nedover langs hellinga har lett for å spre seg og skape en rekke nye stier. Ferdselen oppoverbakke holder seg mer til den allerede etablerte stien. På flate partier hvor stien går i omtrentlige rette linjer er det små avvik, men har stien svinger vil oftest en spredning av ferdselen skje meget raskt og nye arealer blir tråkkskadet. Denne utvidelsen av arealene er spesielt vanlig i sterkt beferdete områder uansett plantesamfunn.

Det er naturlig nok størst skade i de partier som ligger i hellende terreng (vannerosjon) og på de mest ekstreme rabbelokaliteter (vinderosjon). De fuktigste lokalitetene (myrsamfunn) og tørreste samfunnene (lavsamfunn) viser svært lett skadevirkninger fra tråkk. Og i disse plantesamfunnene sprer ferdselen seg lett ut til sidene. Tiden på året er også en avgjørende faktor. Tidlig om våren vil snøsmelting/smeltevann gi et vannmettet jordsmonn, og de største skader oppstår under slike forhold i de aller fleste plantesamfunn. Intenese nedbørsperioder gir samme effekter. Fuktig/tørr-gradienten er meget avgjørende for størrelsen av tråkkvirkningen sammen med plantesamfunnstypen og stiens beliggenhet, orientering i terrenget».

Nedlagt seterbu, Håmmårsetra (Frode Rolvsjord)

Norge er langstrakt og har et stort mangfold naturtyper. I Midt-Norge er bl.a. myr et karakteristisk element i alpine og subalpine områder. Som det går fram av Taagvolds konklusjon er denne naturtypen særlig ømtålig overfor slitasje. De fleste har sett hvordan turiststien her eset utover og lagd stygge sår ved slike fuktige partier. Et avskrekkende eksempel er en av infartsstiene til Børgefjell — fra Tomasvatn — den er å betrakte som en 20 m bred gjørmegrøft.

Mitt svar på spørsmålet om turistforeningenes aktiviteter har ført til alvorlige skader på norsk natur, er klart nei! Tvert imot, den naturinteresse og naturglede som disse organisasjonene har vært med på skape, har vært av stor betydning for det årvåkne naturvernsyn vi finner i deler av dagens samfunn. Men det har vært en lang og tornefull utviklingsvei fra den engelske adelsmann i eplenikkers til den usnobbete fjellvandrer vi i dag for det meste kan glede oss over å møte i stien.

Likevel, det er grunn til et skjerpet syn på turistforeningenes virksomhet i fremtiden og med det mener jeg i første rekke et selvkritisk

Fire tilsynelatende krigerske krabater. (Ivar Moen Djupdal)

syn. Framfor alt er det viktig når nye traséer skal velges at terrenget vurderes grundig på forhånd og at det inngås et intimt samarbeid mellom turistforeningene og grupper som Norsk Ornitologisk forening, Norsk Botanisk forening, Norsk Zoologisk forening, Norges Naturvernforbund m.fl. Dessverre finnes det eksempler på diktatorisk opprettelse av stier fra turistforeningenes side, hvilket er meget uheldig. Likeledes finner vi eksempler på aktiviteter som bør unngås. Krattrydding i stien fram til Vestre Tiplingvatn, er et eksempel på unødvendig «slitasje» — vi tåler å bli litt fuktige her og der!

Erfaringsmessig kan det imidlertid være vanskelig å få til en fordomsfri og objektiv meningsutveksling om dette. Ofte vil den ene part føle seg angrepet og straks sette forsvarsapparatet i gang og da kan lett prestisjehensyn og følelser avspore debatten. Men her må alle parter legge alt inn på et saklig samarbeid. For det er hevet over tvil at når et område åpnes og stien først er etablert, vil den totale belastningen øke, og den kan bli *for* stor for det terrenget det gjelder.

Ikke minst gjelder dette TT's fjellområder — med tildels spesielt sårbare myrområder. Men som sagt, det synes å være å skyte langt over målet å sette våre turistforeninger på tiltalebenken. Det er tross alt en lang rekke andre organiserte fritidssysler som bør «henges» først.

Tilleggsregulering i Nea-vassdraget.

Av KNUT SOLLID

Kraftutbyggingen i Nea-Nidelvvassdraget startet allerede ved århundreskiftet, og i 1957 var praktisk talt alt fall i Nidelva utbygget. Senere, fra 1974 til 1978, har Trondheim Elektrisitetsverk, TEV, bygget Bratsberg kraftverk som er en parallell utbygging til de gamle kraftverkene i Nidelva.

Utbyggingen i Tydal startet under krigen med regulering av Essandsjøen, og er forløbig avsluttet med Nedalsfoss kraftverk som ble ferdig høsten 1974. Konf. kart.

Eksisterende utbygginger i vassdraget gir en midlere årlig produksjon på 2300 GWh (1 GWh = 1 million kWh som tilsvarer årsforbruket til 40 familier). Korrigert for eksterne leveringsforpliktelser, tap i hovedoverføring og kontraktkjøp fra Staten, får vi ca. 1900 GWh pr. år til dekning i eget forsyningsområde i et medianår.

Energibehov.

1900 GWh er i underkant av det forbruket vi regner med å få i år.

I løpet av de siste 15 år har forbruket steget med 5,6 % hvert år. Hvis denne stigningen fortsetter, vil forbruket i 1990 ligge på 3200 GWh pr. år.

Elektrisitetsforsyningens Forskningsinstitutt, EFI, har utviklet en energiforbruksmodell for datamaskiner som bygger på tilgjengelige opplysninger fra annet hold om utviklingen framover. Det er ansvarlige politiske organers egne planer og signaler som er bygget inn i modellen. Datamaskinberegninger etter denne modellen gir en gjennomsnittlig stigning i vårt kraftbehov på 4,2 % pr. år, og dermed et forbruk i 1990 i eget forsyningsområde på 2750 GWh/år, dvs. en økning i behovet på 850 GWh/år.

TEV's andel av Orkla/Grana (437) og hjemfall av Hegsetkontrakten (215) vil tilsammen gi en krafttilgang på 650 GWh/år omkring